

MEMS

komponente

Prof. dr Vesna Paunović

Prof. dr Dragan Pantić

Definicije

Mikrosistem (Microsystem) - Evropa

MEMS (Micro-ElectroMechanical System) – USA

Mikromašina (Micromachine) - Japan

Mikro-elektro-mehanički sistemi (MEMS) pripadaju minijaturnim elektromehaničkim sistemima (uređaji i strukture) koji mogu da registruju promene u okolini, da ih analiziraju i procesiraju pomoću mikroelektronike.

Svaki deo naziva za MEMS ima poseban smisao: **mikro** (strukture malih dimenzija koje se dobijaju mikrofabrikacijom), **elektro** (električni signal/kontrola), **mehanički** (mehanička funkcionalnost), **sistemi** (strukture, uređaji ili sistemi)

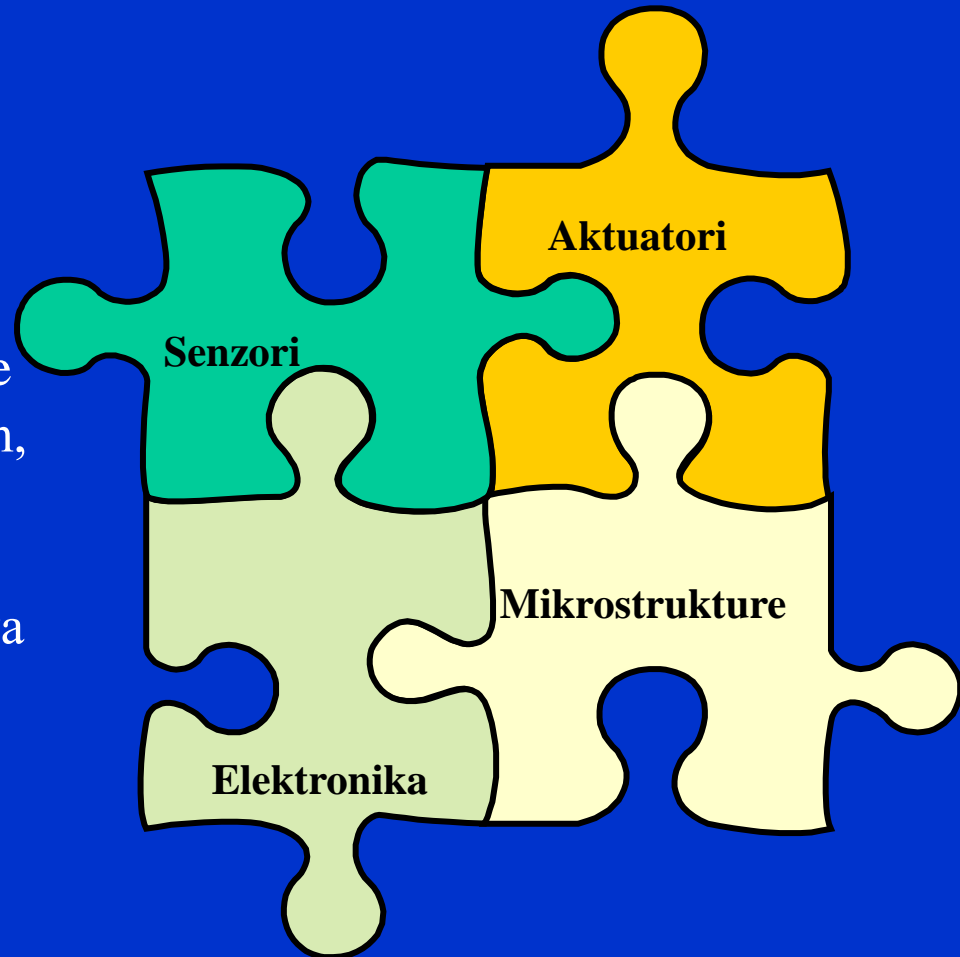
Definicije

Microsistem je minijturni inteligentni sistem u kome su senzori, elektronika, aktuatori i/ili mikrostrukture integrisani na jednom čipu (monolitna integracija) ili više čipova (hibridna integracija) korišćenjem mikroelektronskih tehnologija.

Komponente mikrosistema

Senzori sakupljaju informacije iz okoline merenjem mehaničkih, toplotnih, bioloških, hemijskih, optičkih i magnetnih efekata.

Elektronika procesira ove informacije i uz mogućnost donošenja odluka usmerava pokretače (aktuatora) da svrsishodno željenom odzivu reaguju prema okolini (na primer pomeranjem, pozicioniranjem, regulisanjem, pumpanjem i/ili filtriranjem)

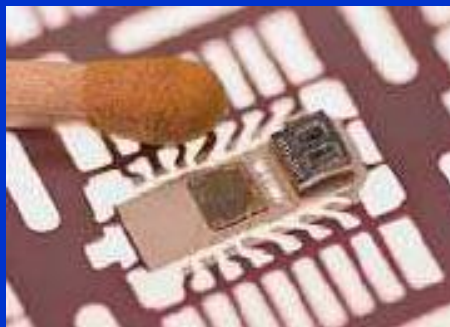

Definicije

Senzori mere okolinu bez njenog modifikovanja. Konvertuju fizičke i hemijske veličine u električne signale. Merene veličine mogu biti :

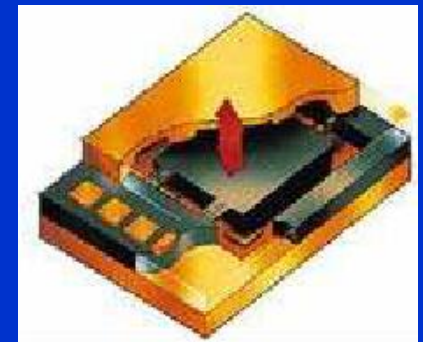
- Termičke (temperatura, toplota, protok toplote)
- Mehaničke (sila, pritisak, brzina, ubrzanje, pozicija)
- Hemijske (koncentracija nekog materijala, sastav, brzina reakcije)
- Magnetne (intezitet magnetnog polja, gustina fluksa, magnetizacija)
- Radijacione (intezitet, talasna dužina, polarizacija, faza)
- Električne (napon, struja, naelektrisanje)

Senzor pritiska

Senzor gasova

Senzor ubrzanja

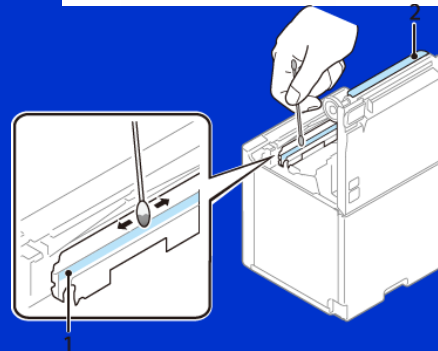
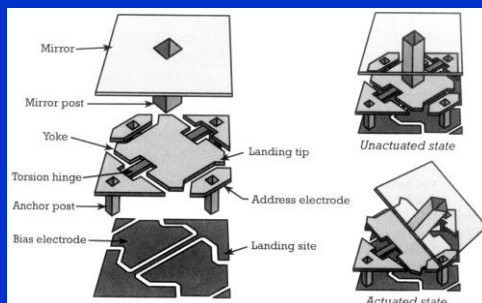

Definicije

Aktuatori interaguju sa okolinom. Konvertuju električnu energiju (signale) u mehaničko dejstvo (kretanje).

Primeri:

- Mikromotori
- Mikropumpe
- Ventili
- Glave termičkih štampača
- Pojačavači mikrofluida
- Optički komunikacioni elementi
- Skenirajuća mikroskopija

Definicije

Senzori i aktuatori su **pretvarači** energije
(aktivni elementi sistema).

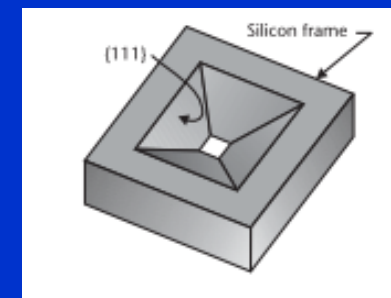
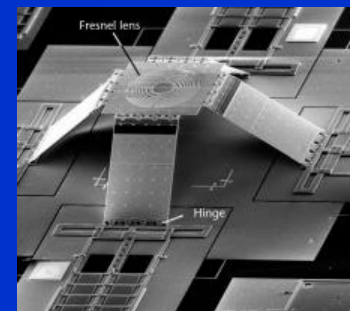
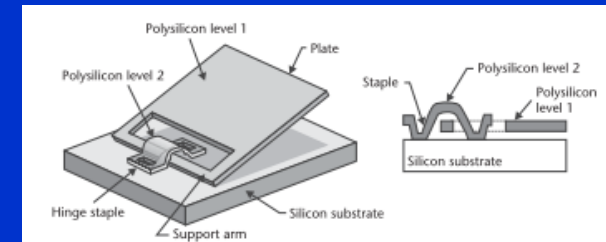

Definicije

Mikrostrukture su objekti koji ne pripadaju niti senzorima niti aktuatorima (pasivni elementi sistema). Predstavljaju niz jednostavnih oblika kao što su žlebovi, otvori, brizgalice, rešetke, itd.

Primeri:

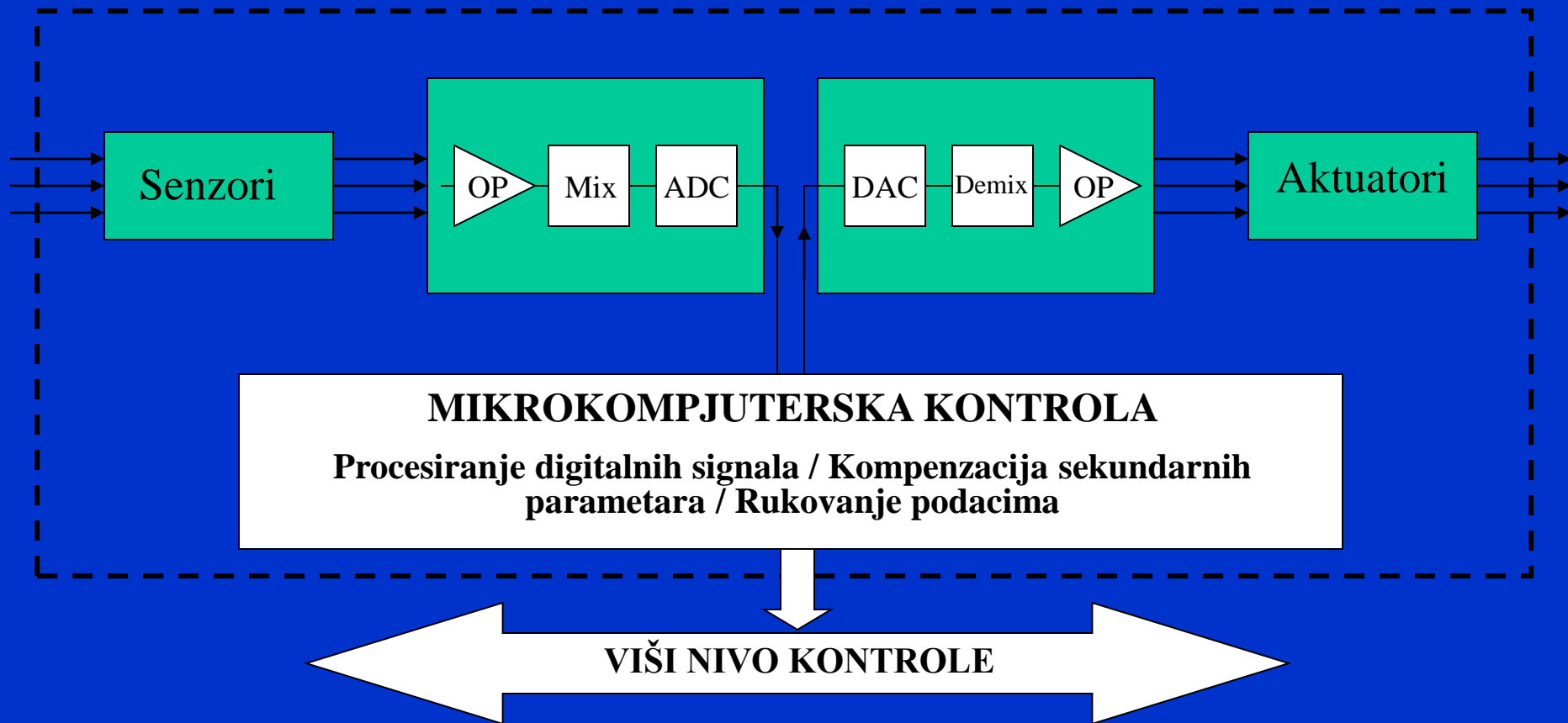
- Mikrosita
- Optički elementi
- Mikroelektronske komponente za hladjenje
- Elektronski ventili
- Separatori tečnih izotopa
- Mikrokonektori (električni i optički)

Definicije

Elektronska kola su u funkciji procesiranja električnih signala.

Definicije

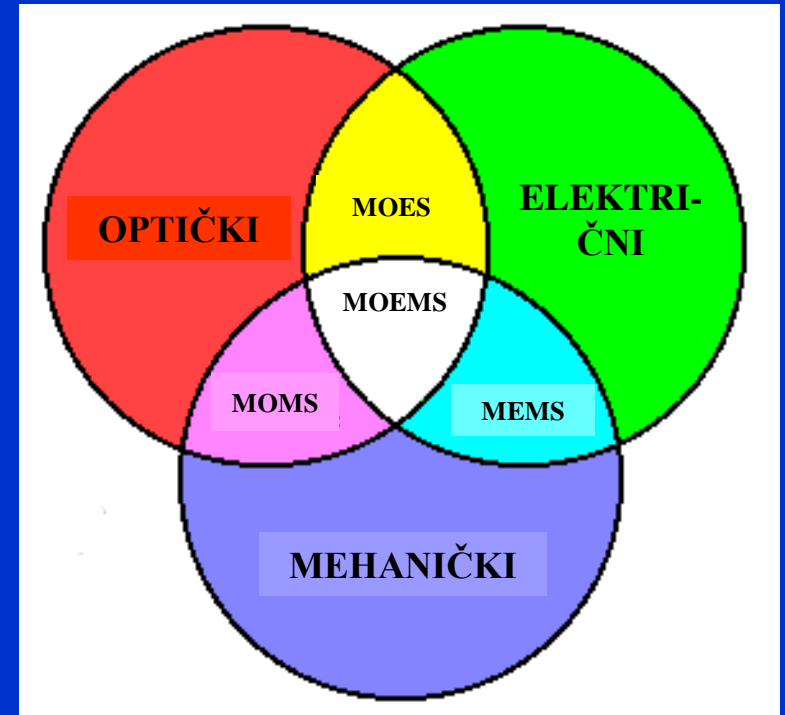
Kategorije mikrosistema

MEMS - Mikro**Elektro**Mehanički Sistemi

MOEMS – Mikro**OptoElektro**Mehanički Sistemi

MOES – Mikro**OptoElektronski** Sistemi

MOMS – Mikro**Opto**Mehanički Sistemi

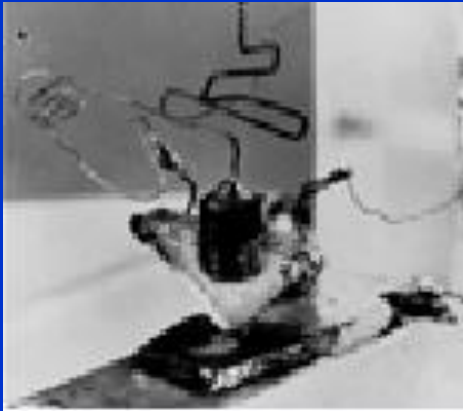
- Veličina MEMS komponenti (senzora, pokretača i elektronike) iznosi od 1 do 100 μm .
- Sam MEMS uređaj je veličine od 20 μm do 1 mm.
- Tipovi MEMS uređaja mogu da variraju od relativno jednostavnih bez pokretnih delova, do izuzetno kompleksnih elektromehaničkih sistema sa mnogo pokretnih elemenata koje kontrololiše integrisana mikroelektronika.
- U MEMS uređaje spadaju senzori za pritisak, merači ubrzanja-akcelerometri kao inertni senzori, mikroogledala, minijturni roboti, zupčanici, pumpe za fluide, senzori za protok, generatori mikrokapljica, optički skeneri, uređaji za analizu i dobijanje slika, hemijski senzori, sonde i šiljci za ispitivanje površine.

Mikrosistemi su razvijeni zahvaljujući revoluciji mikroelektronskih komponenata

Razvoj mikroelektronskih komponenata

1947

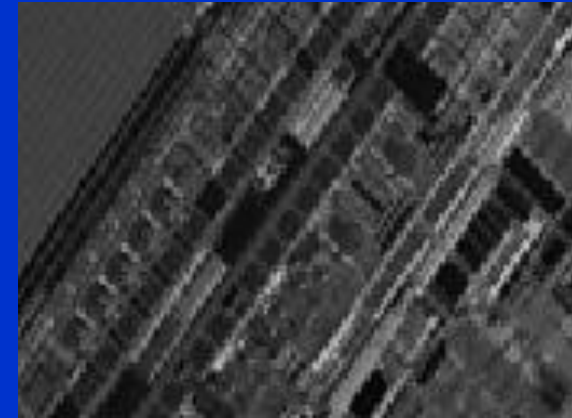
Prvi transistor

1958

Prvo integrisano kolo (IK)

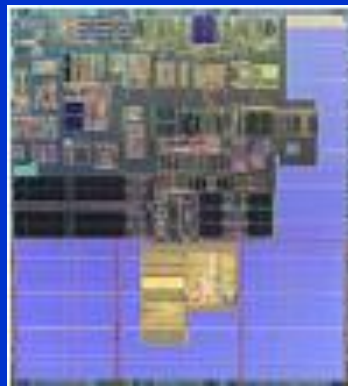
1999

IK sa 10 miliona
tranzistora

2002

IK sa 400
miliona
tranzistora

Moore-ov zakon:

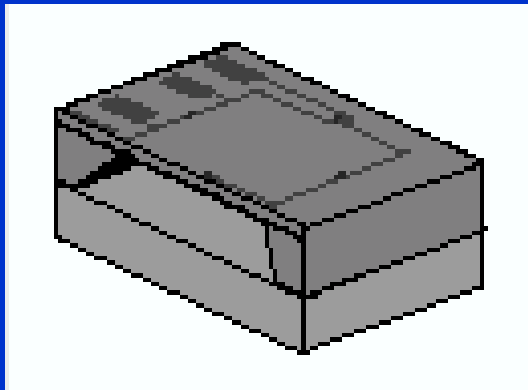
Broj tranzistora u IK raste eksponencijalno
sa vremenom (udvostručuje se svake 2-3
godine)

Mikrosistemi su razvijeni zahvaljujući revoluciji mikroelektronskih komponenata

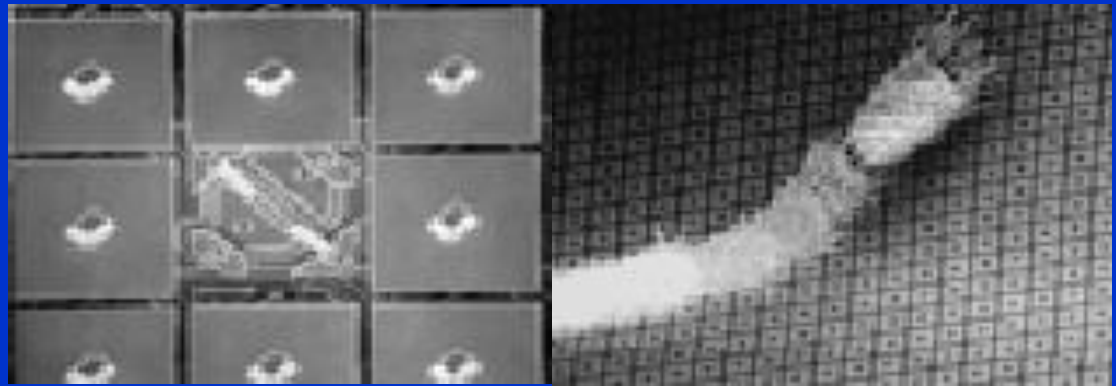
Razvoj mikrosistema

1980

Senzor pritiska

1999

Digital Micromirror Device
(DMD)

1.3 milion mikroogledala

Istorijat razvoja mikrosistema

Istorijat MEMS je vezan za razvoj svake od tehnika na kojima se zasniva MEMS tehnologija, ali se smatra da su prvi fenomeni koji su posledica ovih integrisanih sistema zabeleženi pedesetih godina dvadesetog veka

1954 – Piezootporni efekat u poluprovodnicima (S.C. Smith)

1964 – Si integrisani piezo-aktuator (Tuftte, Chapman, Long)

1965 – FET akcelerometar dobijen tehnologijom površinskog mikromašinstva (Nathanson, Wickstrom)

1967 – Anizotropno dubinsko nagrivanje Si (Waggner et al.)

1977 – Si elektrostatički akcelerator (Stanford)

1979 – Integrisani gasni hromatograf (Terry, Jerman, Angell)

1982 – “Si kao mehanički materijal” (K. Petersen)

1983 – Integrisani senzor pritiska (Honeywell)

Istorijat razvoja mikrosistema

- 1985** – LIGA tehnologija (W. Ehrfield et al.)
- 1988** – Serijska proizvodnja senzora pritiska tehnologijom bondiranja pločica (Nova Sensor)
- 1992** – Zapreminsko mikromašinstvo – SCREAM proces (Cornell)
- 1993** – Displej sa digitalnim ogledalima (Texas Instruments)
- 1994** – Komercijalni akcelerometri realizovani tehnologijom površinskog mikromašinstva (Analog Devices)
- 1999** – Prekidači za optičke mreže (Lucent)
- 2001** – Proizveden i predstavljen prvi iPod (Apple)
- 2006** – Proizveden je uređaj za igrice (Nintendo Wii)
- 2007** – Proizveden i predstavljen prvi iPhone (Apple)
- 2010** – Proizveden je prvi iPad

Razvoj i primena mikrosistema

Tri su osnovne ideje za razvoj i primenu MEMS:

1. Minimizacija postojećih uređaja (primer: proizvodnje žiroskopa na bazi silikona: masa postojećih uređaja od kilograma i zapremine od 1 dm^3 smanjena je na čip mase nekoliko grama i zapremine 0.5 cm^3),
2. Primena principa i otkrića moderne fizike (biočipovi koji koriste električno polje za doziranje reaktanta oko čipa, na osnovu elektro-osmotskog efekta u kanalima prečnika do 1 mm) i
3. Primena mikrotehnika (izgradnja i razvoj uređaja kao što su delovi skenirajućeg mikroskopa sa tunelskim efektom, (STM) i mikroskopa atomskih sila, (AFM). MEMS uređaji se primenjuju kao mikrogriperi (hvatači) za hvatanje ćelija koje treba analizirati.

Primena mikrosistema

Automobilska industrija	Elektronika	Biomedicina	Komunikacije	Vojna primena
Senzori za internu navigaciju	Glave u drajvovima diskova	Senzori pritiska krvi	Komponente fiber-optičkih mreža	Navodjenje projektila
Senzori stanja vazduha u kabini	Glave inkjet printera	Stimulatori mišića i sistemi za uvodjenje lekova	RF releji, prekidači i filteri	Sistemi za osmatranje
Senzori kočionih sila	Televizijski projekcioni ekrani	Implantirani senzori pritiska	Projekcioni displeji u mobilnim komunik. komponentama i instrumentima	Ručni sistemi
Senzori nivoa goriva i pritiska pare	Senzori za detekciju zemljotresa	Protetika	Spliteri i kapleri	Ugradivi senzori
Senzori za vazdušne jastuke	Senzori pritiska u avionima	Minijturni analitički instrumenti	Oscilatori kontrolisani naponom (VCO)	Memorisanje podataka
“Inteligentne gume”	Sistemi za masovno memorisanje podataka	Pejsmejkeri	Podesivi laseri	Kontrola letilica

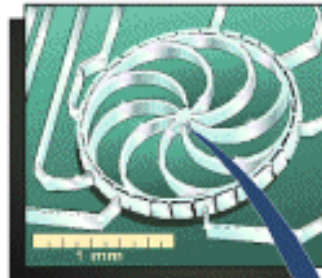
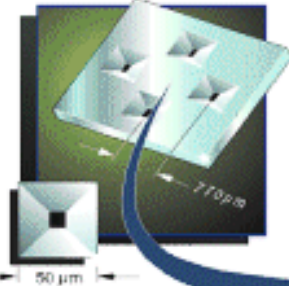

Courtesy of D. Thomas,
Perkin-Elmer Applied
Biosystems

Inertial Navigation Sensors
• Acceleration
• Yaw Rate

**Silicon Nozzles
for Fuel Injection**

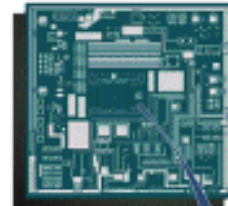

Fuel
Pressure
Sensor

Micromachined Transducer

Applications for Automotive Operation & Safety

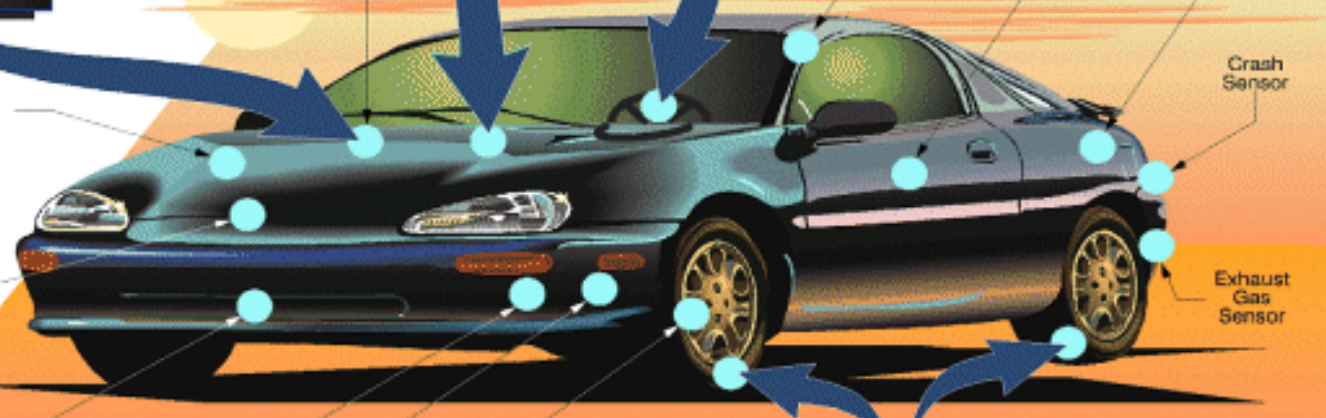
**Micromachined
Accelerometer
for Airbag**

Microphones
for Noise
Cancellation

Airbag
Side Impact
Sensor

Fuel Sensors
• Level
• Vapor Pressure

Air-Conditioning
Compressor
Sensor

Manifold
Air
Pressure
Sensor

Mass
Air Flow
Sensor

Force Sensors
• Brakes
• Throttle Pedals

Accelerometer
for Suspension
Control

Pressure and Inertial
Sensors for
Braking Control

Microphones
for Noise
Cancellation

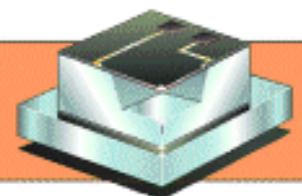
Fuel Sensors
• Level
• Vapor Pressure

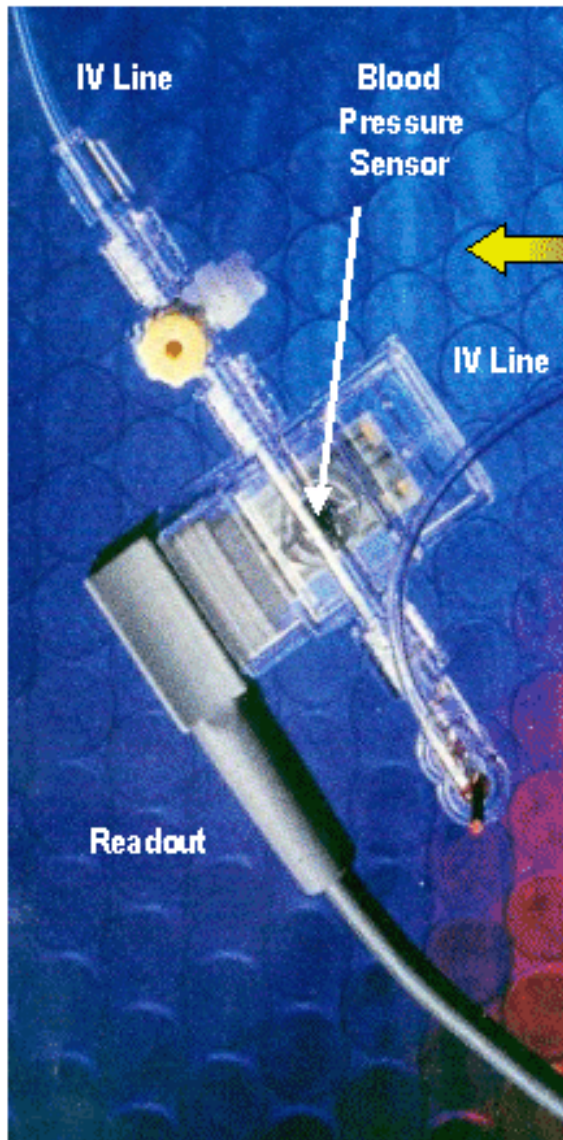
Crash
Sensor

Exhaust
Gas
Sensor

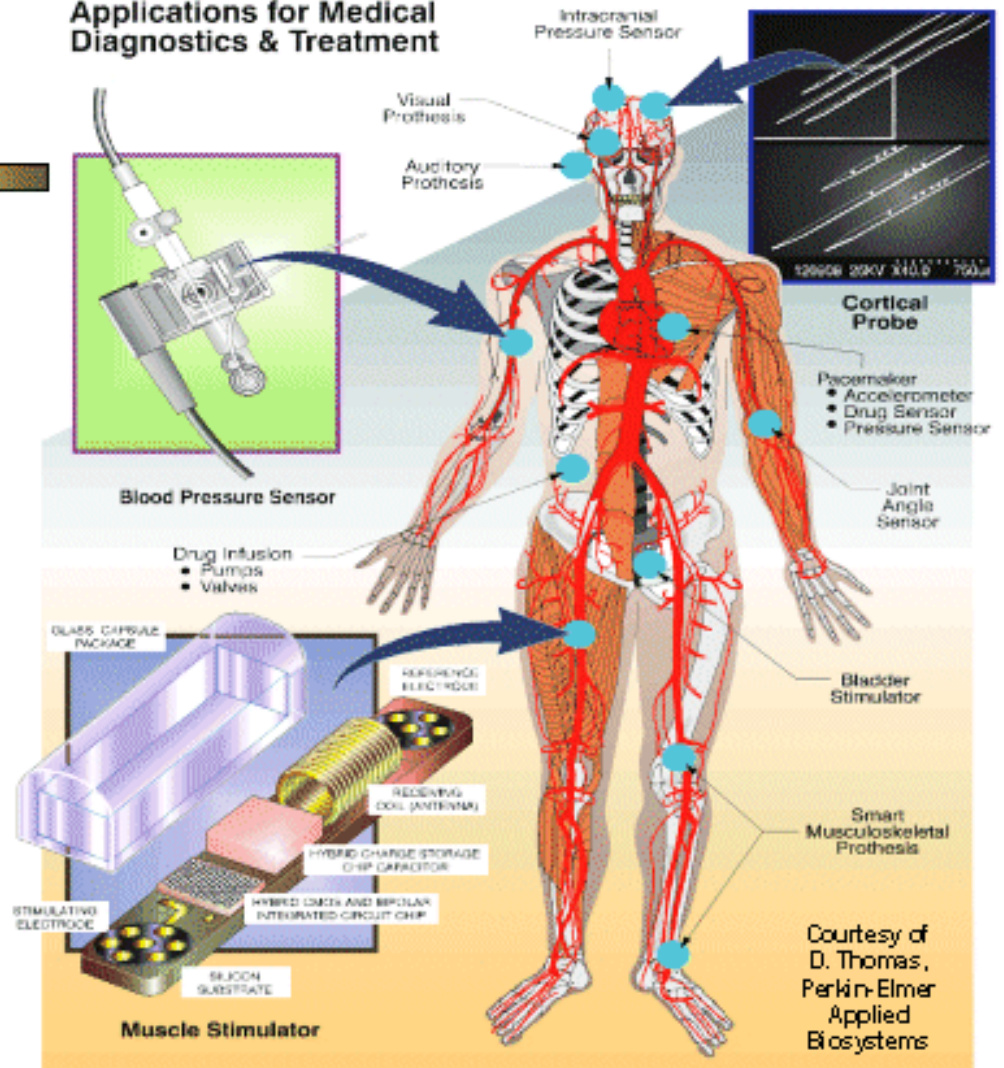
**Tire
Pressure
Sensors**

Micromachined Transducer

Applications for Medical Diagnostics & Treatment

Courtesy of
D. Thomas,
Perkin-Elmer
Applied
Biosystems

Tržište mikrosistema

- Tržište MEMS uređaja predstavlja deo velikog tržišta poluprovodničkih čipova, a to je tržište koje pokazuje najbrži rast.
- U početku je automobilska industrija bila glavni pokretač tržišta za MEMS uređaje, ali se rast ove grane poslednjih godina industrije usporio.
- S druge strane, novije oblasti primene (oblast medicine, telekomunikacija i proizvodi široke potrošnje) imaju značajniji uticaj na tržište MEMS
- Veliki zahtevi tržišta za elektronskim uređajima najnovije generacije, kao što su inteligentni telefoni (smart phones) i tablet uređaji utiču na porast proizvodnje i razvoj MEMS.
- Procena je da će tržište MEMS uskoro dostići nivo od 15-20 milijardi dolara.
- Tržište za radiofrekventne (RF) MEMS uređaje će imati najveći rast (50%), zatim slede čipovi sa mikrofluidikom koji služe za distribuciju lekova (42%), mikrofoni na bazi silicijuma (32%), čipovi sa mikrofluidikom za dijagnostiku (23%), mikrosone i mikrošpricevi (22%) i mikrobolometri (20%) .

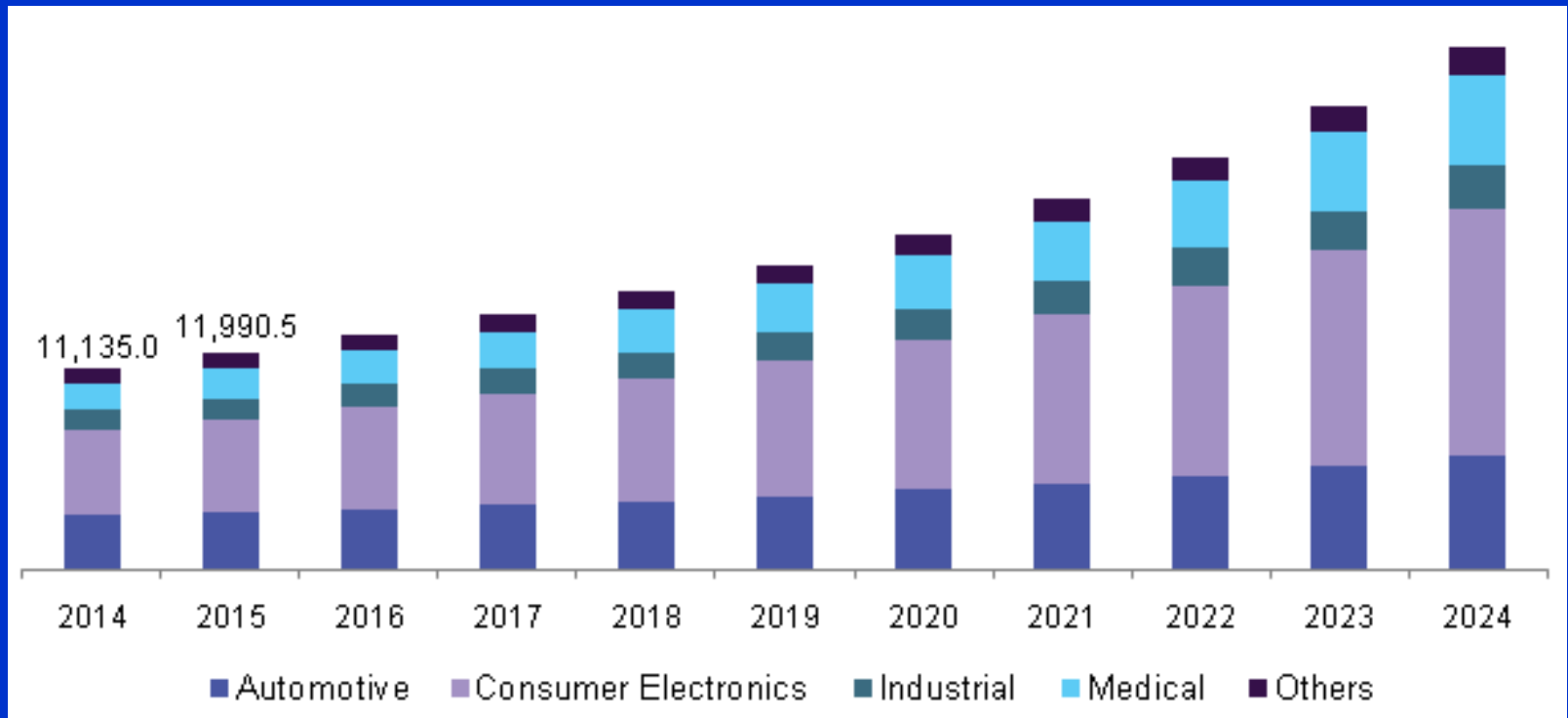
Tržište mikrosistema

- MEMS u proizvodima široke potrošnje, mobilne aplikacije, na primer iPhone, iPad i iPod, predstavljaju 50% ukupne količine MEMS uređaja. U 2012. godini je proizvedeno 7 milijardi MEMS uređaja, što predstavlja rast od 17% u odnosu na 2011. godinu, a čak 54% u odnosu na 2010. godinu.
- Detekcija pomeraja (rotiranje ekrana od vertikalnog ka horizontalnom položaju) je našla široku primenu u mobilnim telefonima, pejsmejkerima, inteligentnoj municiji što je uslovalo rast potražnje i proizvodnje merača ubrzanja, žiroskopa i elektronskih kompasa.
- MEMS mikrofoni se ugrađuju u mobilne telefone i zamenjuju do skora korišćene mikrofone na bazi elektrokondenzatora. Mikrofoni, merači ubrzanja, žiroskopi i magnetometri čine više od polovine svih MEMS uređaja napravljenih u 2011. godini

Tržište mikrosistema

Globalni razvoj MEMS tržišta po oblastima 2014 - 2024 (USD Million)

Tehnologije i postupci za proizvodnju MEMS

- Proizvodnja MEMS proističe iz tehnologija razvijenih u proizvodnji poluprovodnika kao što su: depozicija, fotolitografija i nagrivanje.
- MEMS odlikuje velika vrednost odnosa površina/zapremina (tzv „aspekt odnosa”), pa su površinski efekti (kvašenje i elektrostatički efekti) dominantni u odnosu na zapreminske efekte (inercija i toplotna energija).
- Tri najčešće primenjivane procesne tehnologije, koje se koriste za proizvodnju MEMS su:
  - I. mikrofabrikacija u masi,
  - II. mikrofabrikacija površine i
  - III. LIGA proces.

Tehnologije i postupci za proizvodnju MEMS

Procesi fabrikacije u MEMS-u se mogu podeliti u nekoliko grupa:

1. Litografija - obuhvata tehnike kojima se prenose željeni oblici struktura na maskirajući materijal (npr. fotosenzitivni polimer u slučaju fotolitografije) i kasnijim nagrivanjem i obradom projektovani oblik biva prenet na Si podlogu (wafer).
2. Tehnike suvog nagrivanja (dry etching) – obuhvata familiju metoda i postupaka kojima se čvrsta površina uzorka nagriza u gasnoj fazi, modifikuje fizičkim bombardovanjem, hemijskom reakcijom površine sa hemijskim reagensima ili kombinovanim fizičko-hemijskim mehanizmima.
3. Tehnike formiranja različitih slojeva - oksidacija Si, PVD (fizička depozicija iz parne faze), CVD (hemijska depozicija iz parne faze), epitaksija, elektrohemijska depozicija itd.
4. Zapreminsko mikromašinstvo u supstratu gde se strukture formiraju u masivnom materijalu (bulk-u) silicijuma, SiC, kvarca, GaAs, Ge, i stakla itd, izotropnim i anizotropnim nagrivanjem.
5. Površinsko mikromašinstvo - ova tehnologija omogućava formiranje struktura sukcesivnom depozicijom slojeva na površini supstrata (najčešće Si) i njihovom sukcesivnom obradom različitim tehnikama izotropnog i anizotropnog nagrivanja.
6. Tehnike inkapsulacije i formiranja električne i fizičke veze MEMS komponente i sredine u kojoj ona funkcioniše.

Materijali za proizvodnju MEMS

- MEMS i delovi za MEMS uređaje proizvode se od silicijuma, polimera, metala, keramike i kompozitnih materijala.
- Silicijum je, kao materijal koji se koristi za proizvodnju integrisanih kola, najzastupljeniji u modernom svetu. Dostupnost finansijski povoljnih visokokvalitetnih materijala i mogućnost ugrađivanja elektronske funkcionalnosti, omogućile su da silicijum bude atraktivan za široku primenu kod MEMS aplikacija .
- Zamena za silicijum su polimeri, jer mogu da se proizvode u velikim količinama uz raznovrsne karakteristike. Osnovne prednosti polimera su elastičnost, optička svojstva i biokompatibilnost.
- Metali za proizvodnju MEMS elemenata su zlato, nikl, bakar, volfram, aluminijum, hrom, titan, platina i srebro.
- Keramički materijali koji se sve više koriste za proizvodnju MEMS su nitridi silicijuma aluminijuma i titana, kao i silicijum-karbid .

Mikrosenzori i mikropokretači

- Najznačajniji i najinteresantniji elementi MEMS sistema su mikrosenzori i mikropokretači. To su uređaji koji konvertuju energiju iz jednog oblika u drugi.
- Kod mikrosenzora, tipično je da uređaj pretvara mereni mehanički signal u električni signal. Mikrosenzori takođe mogu da detektuju promene u okolini merenjem toplotnih, magnetnih, hemijskih ili elektromagnetnih efekata. Ove informacije se obrađuju pomoću mikroelektronike, koja daje signal mikropokretačima da reaguju u vidu promene prema okolini.
- Mikropokretači mogu da se koriste za mehaničko pokretanje delova uređaja, za merenje određenih fizičko–hemijskih svojstva iz čovekove okoline ili čak da obezbede kretanje robota . U osnovi, mikropojačivači proizvode mehanički otklon kao odziv na pobudu nastalu iz energetske izvora. Uobičajeni oblici pobude su elektrostatička, toplotna i magnetna.
- Tehnike koje se koriste za detektovanje mehaničkog otklona zasnivaju se na kapacitivnim, piezootpornim i optičkim efektima.

Primeri mikrosistema

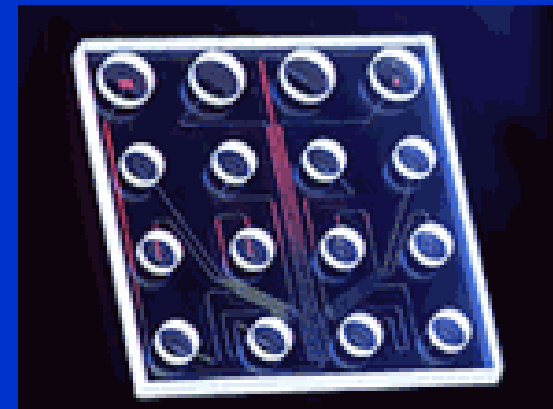
Žiroskop

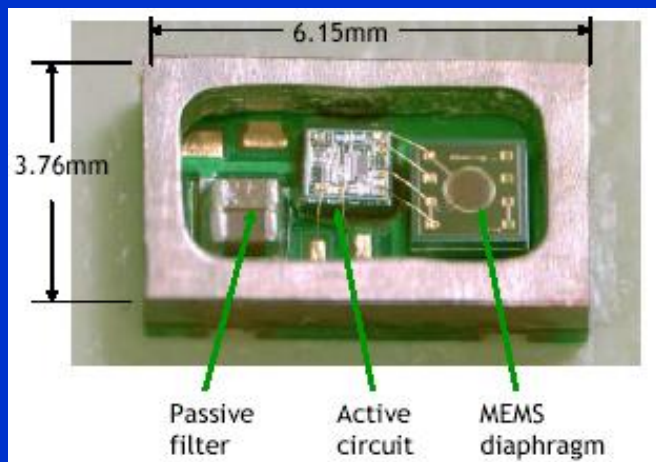
Rotacioni motor

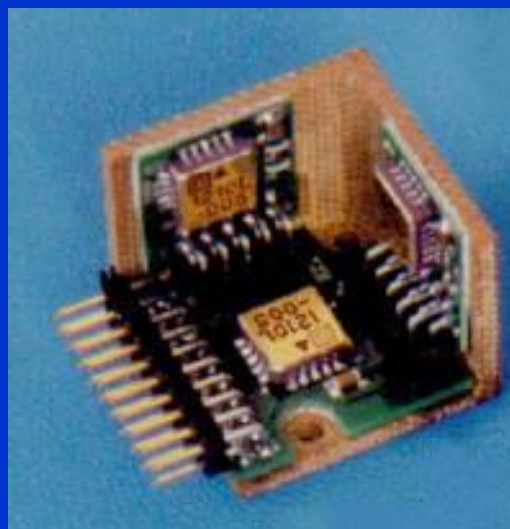
MEMS za mikrofluide

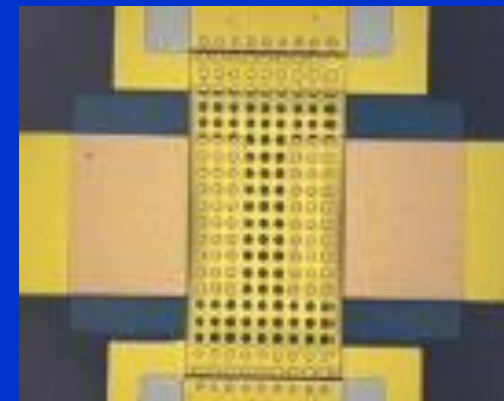
MEMS mikrofoni

3-osni akcelerometar

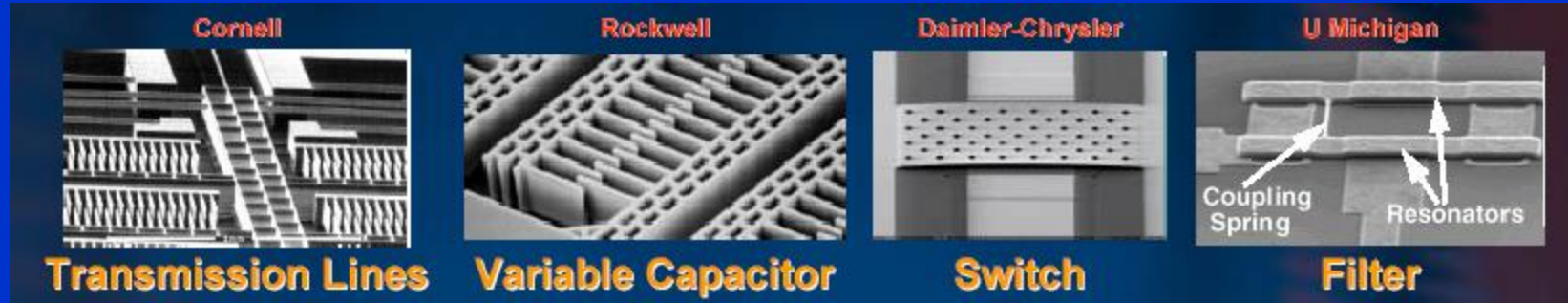
Mikrotalasni prekidač

Primeri mikrosistema

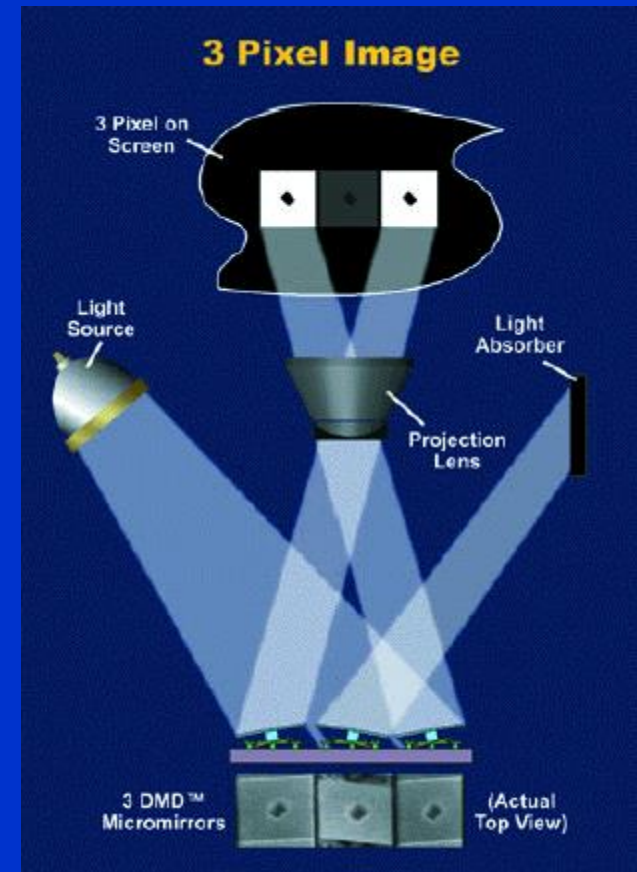
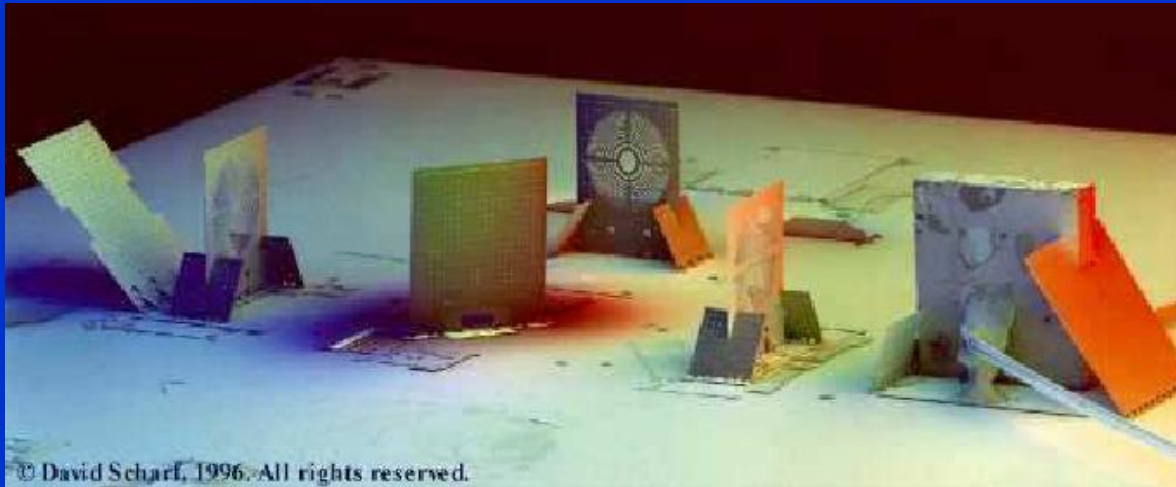
RF MEMS

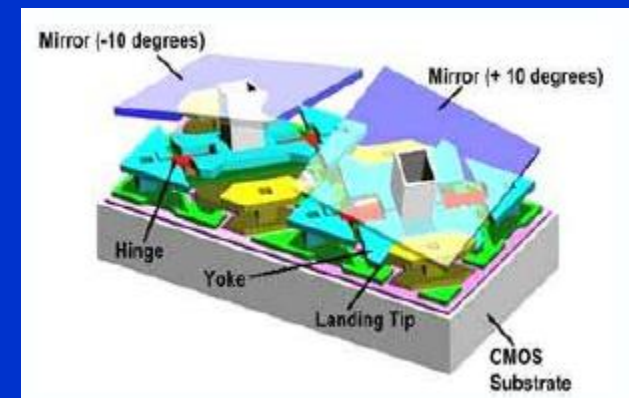

Primeri mikrosistema

Integrirana mikro optika: laser, spliter snopa, Fresnolova sočiva, ogledalo, fotosenzor

Digital Light Processing (DLP)

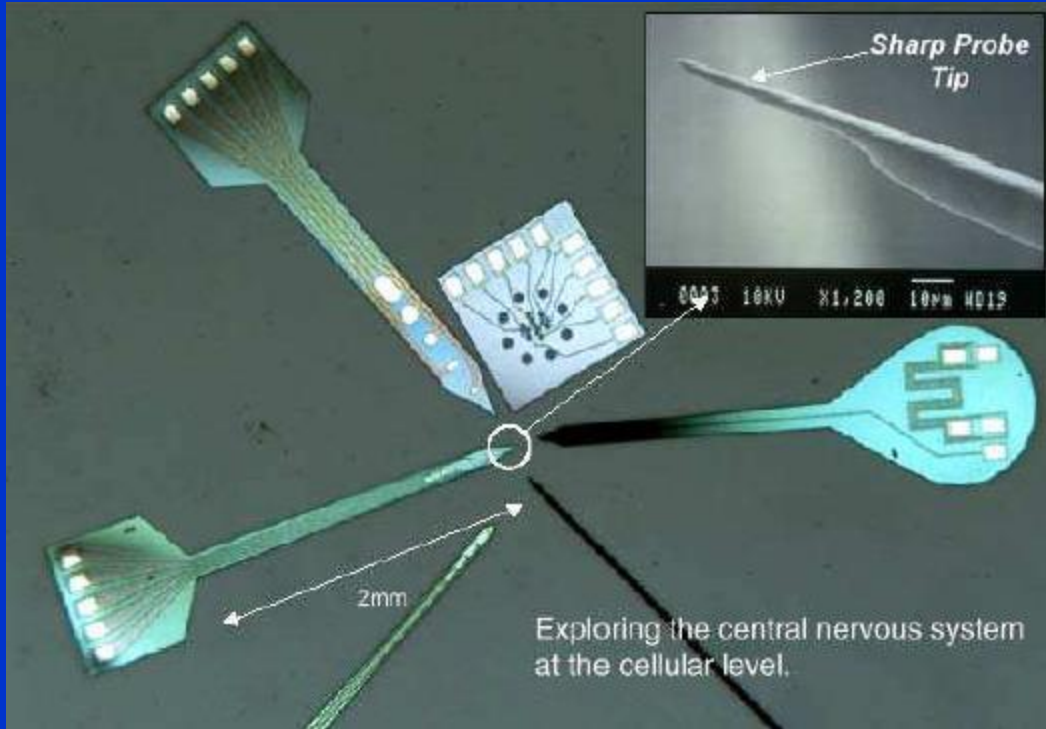

DMD

Primeri mikrosistema

Neuronske mikroprobe

Mikropincete

